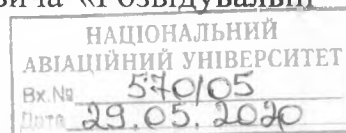

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, академіка Національної академії правових наук України, професора Костицького Василя Васильовича на дисертацію Прошаєва Володимира Володимировича «Розвідувальні органи в системі державної влади: конституційно-правове дослідження», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Науковий концепт сучасної держави, пошуки оптимальної організації влади залишаються проблемою, яку все ще не змогла реалізувати ні сучасна політико-правова практика, ні юридична наука. Звичайно, особливо перспективними нині видаються ті концепції, які пропонують розглядати модель сучасної держави (або ж держави сучасного типу) у контексті доктрин правової держави, національної держави, ефективної держави, електронної держави (електронного урядування) та різноманітних концепцій глобалізації (глобалізму та антиглобалізму). Зазначене стосується також проблем забезпечення національної безпеки в новому світі, позиціонування держави в зовнішній політиці, правового регулювання економічного життя з врахуванням світових тенденцій. Важливу роль у вирішенні цих проблем у функціонуванні сучасної держави відіграють органи розвідки. Сьогодні їх діяльність не має нічого спільного із стереотипами минулих років і уявою про розвідку як про оперативно-диверсійну діяльність. Навпаки, нинішня розвідка – це серйозна інтелектуальна, аналітична, наукова та моніторингова робота, яка знаходиться під керівництвом президента, контролем парламенту та відповідною увагою громадянського суспільства, засобів масової комунікації. Тому дослідження подібної тематики є надзвичайно затребуваними і доречними як теоретико-методологічна база розвитку цього напрямку здійснення державою своїх функцій, що і визначає актуальність обраної Прошаєвим Володимиром Володимировичем теми докторської дисертації.

Зауважимо, що автор вірно визначив одну із важливих особливостей сучасної діяльності розвідувальних органів, яка із середини ХХ століття здійснюється на основі відповідних правових, у тому числі законодавчих актів (с. 21-22 дисертації). Це відображає дух нашої доби, особливість розвитку права як соціального феномену, спроб використання його як інструменту подолання кризових явищ і вирішення проблемних завдань державотворення, що супроводжується появою нових доктринальних підходів, нових теорій та політико-правових ідей. Не викликає сумнівів, що рецензована робота Прошаєва Володимира Володимировича «Розвідувальні

органи в системі державної влади: конституційно-правове дослідження» може бути віднесена до досліджень, які становлять науково-теоретичну основу вдосконалення функціонування держави. Відмітимо, що дослідження вирізняється структурною стрункістю, логікою побудови та викладу матеріалу, його практичною спрямованістю.

Слід зауважити, що дисертація підготовлена відповідно до: орієнтовної тематики наукових робіт Академії зовнішньої розвідки України (АЗРУ), у тому числі на виконання п. 4.12.2 Національної розвідувальної програми на 2016 – 2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2016 № 110–5цт; пріоритетних завдань структурних підрозділів Служби зовнішньої розвідки України; орієнтовного плану науково-дослідної роботи «Теорія розвідувальної діяльності» та планів науково-дослідної роботи АЗРУ на 2014 - 2020 роки.

Безперечним надбанням рецензованої дисертації є те, що вона підготовлена у рамках тем «Правові основи організації та діяльності СЗР України», «Правове регулювання організації та діяльності спеціальних служб іноземних держав», має відповідну державотворчу спрямованість, характерна наявністю прикладів та їх аналізом, рядом пропозицій щодо підвищення ефективності законодавства.

Наукове дослідження виконано на належному теоретичному рівні; для досягнення мети автором використано сучасну методологічну основу, що включає принципи, підходи та методи пізнання. Дисертант використав ряд наукових методів (с. 26-28, 163-177) та творчо відобразив це у вступі. Виділимо тут історичний метод, який дав можливість з'ясувати особливості застосування розвідувальними органами оперативно-розшукового законодавства в дев'яності роки ХХ століття та показати, яким новим змістом вони наповнилися в перші роки ХХІ-го століття і чим вони стали у теперішній час (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1.), а також порівняльно-правовий метод, завдяки використанню якого здійснювалося шляхом зіставлення законодавства сусідніх з Україною держав, але задля повного уявлення проблеми конституційно-правового регулювання діяльності зовнішньої розвідки для порівняння також бралися окремі положення із законів США, Великобританії, Франції, Польщі та інших провідних держав світу (підрозділи 3.1., 4.2.).

Видається, що це надзвичайно важливо з огляду на необхідність осягнення історичного досвіду діяльності розвідувальних органів у зв'язку із концептуальними змінами їх роботи в епоху глобалізації, про що ми зауважували раніше, та прагненням України завершити формування сучасної системи розвідувальних органів. Доречним виявилось також в силу сказаного

вище використання системно-діяльнісного методу, що дозволило дослідити розвідувальну діяльність на рівні специфічної предметної та професійної діяльності певного компонентного складу людської діяльності: потреба в розвідувальній діяльності, її суб'єкти, об'єкти, сили та засоби, процеси, умови, результат (підрозділи 1.2.,5.1.).

Дисертант визначив об'єктом дослідження суспільні відносини, що виникають і розвиваються у процесі функціонування систем розвідувальних органів як складової державного механізму та його конституційного регулювання, а предметом – конституційно-правове забезпечення діяльності розвідувальних органів як органів державної влади, з чим можна погодитися.

Сформулювавши у якості мети дисертаційної роботи розкриття сучасних особливостей конституційно-правового регулювання організації та діяльності розвідувальних органів провідних країн світу, а також обґрунтування теоретичних основ для вдосконалення законодавчих засад діяльності вітчизняних розвідувальних органів, В.В. Прошаєв визначив завдання, виконання яких дозволило отримати завершене дослідження. Назвемо, зокрема, такі завдання, визначені у цій науковій праці: аналіз стану дослідження проблеми конституційно-правового регулювання організації та діяльності розвідувальних органів у вітчизняній і зарубіжній літературі задля з'ясування становлення та розвитку правового регулювання організації діяльності розвідувальних органів; дослідження шляхом порівняльно-правового аналізу конституційних та законодавчих положень щодо цілей, принципів, завдань, функцій та повноважень розвідувальних органів, а також особливостей правового статусу окремих посадових осіб розвідки та осіб, які сприяють розвідувальним органам; розгляд сучасних складових системи державного, парламентського та громадського контролю за діяльністю органів зовнішньої розвідки; дослідження особливостей оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності і їх співвідношення, компетенції розвідувальних органів щодо застосування положень оперативно-розшукового законодавства; визначення концептуальних засад подальшого розвитку конституційно-правової основи діяльності розвідувальних органів та шляхи удосконалення діяльності розвідки, у тому числі шляхом імплементації позитивного зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство.

Такий підхід дослідника обумовив отримання результатів, що містять наукову новизну, є першими в юриспруденції. Зокрема, вперше у вітчизняній юриспруденції виділено та обґрунтовано концептуальні засади організації та діяльності розвідувальних органів, через усвідомлення та уявлення яких

законодавці мають створювати конституційно-правову основу функціонування розвідки; запропоновано авторське визначення понять: «розвідувальна інформація», «зовнішня розвідка», «розвідувальний орган», «розвідувальна діяльність», які вважаємо обґрунтованими та вдалими; за результатами компаративістського аналізу нормативно-правових актів радянських часів (1917 – 1990 рр.) та актів, що зараз регламентують діяльність розвідувальних органів незалежних країн, зроблено висновок, що розвідка ні за яких умов не може бути знаряддям або інструментом виконання волі правлячих політичних кіл, а розвідувальні органи відносяться до державних органів зі спеціальною компетенцією, їх діяльність є різновидом державної діяльності, спрямованої на реалізацію відповідної функції держави – забезпечення національної безпеки; запропоновано авторський погляд на алгоритм дій законодавця щодо процесу регулювання відносин у сфері розвідувальної діяльності (усвідомлення місця і ролі розвідки у забезпеченні національної безпеки; визначення підстав та напрямів застосування сил та засобів розвідки в умовах реальних загроз ззовні; виокремлення з кола суспільних відносин тих, що мають бути унормовані правовими приписами).

Окремо скажемо про визначення та обґрунтування автором двох підходів для розмежування у нормативно-правовому акті сфер діяльності розвідувальних органів: перший підхід для розвідувальних органів, що входять до складу державних органів - воєнна та прикордонна розвідки (визначати застосування сил та засобів в усіх сферах без винятку, які містять інформацію, необхідну міністерству оборони або прикордонній службі для виконання поставлених перед ними завдань); другий – для самостійних розвідувальних органів, що не входять до складу інших державних органів (визначати застосування сил та засобів в усіх сферах без винятку, які містять інформацію стратегічного рівня і яка необхідна для прийняття керівництвом держави політичних рішень). Видається, що це одне із тих важливих положень дисертації, які ілюструють її практичну значимість та затребуваність подібних досліджень практикою сучасного державотворення і вимогами удосконалення державного апарату.

Вважаємо також, що Прошаєву В.В вдалося внести свій вклад у погляди на співвідношення розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, полемізуючи з існуючими науковими підходами констатувати, що розвідувальна діяльність має свою конкретну мету, свій особливий об'єкт, специфічні методи та засоби, а також має свої суттєві особливості правового регулювання, зробити важливий науково-правовий висновок – розвідувальна діяльність є особливим видом діяльності органів

зовнішньої розвідки, не схожим на жоден з інших видів діяльності контррозвідувальних або правоохоронних органів.

Також варто зазначити, що дисертант проявив наукову скромність, не зловживав можливостями нагородження своїх заслуг, що іноді трапляється в дисертаціях, не завищував свого внеску в юриспруденцію і не нагороджував положень, які дозволили йому удосконалити або забезпечити подальший розвиток дослідження діяльності розвідувальних органів, хоч і мав, судячи із вивчення рецензованої роботи на таке певні підстави.

Ці результати роботи В.В. Прощаєва висвітлені у монографії, 21 науковій статті, у тому числі 13 статтях у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних та у 4 статтях в іноземних наукових періодичних виданнях, 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, у тому числі 3 міжнародних, у виступах на численних наукових і науково-практичних конференціях, Публікації належним чином відображені у дисертації, яка характеризується логічністю структури та викладу матеріалу, складається із п'яти розділів та 15 підрозділів, вступу, висновків, списку скорочень і літератури. Співставлення текстів дисертації та автореферату свідчить, що їх основний зміст є тотожним.

У першому розділі « Теоретико-методологічні засади діяльності розвідувальних органів в системі державної влади» здійснено огляд вітчизняної та зарубіжної літератури щодо змісту юридичної компаративістики, аналіз наукових джерел з конституційного права та загальної теорії держави і права. Це дозволило (с. 4-48, дисертації) дослідити роль та місце розвідувальних органів у системі державного механізму, визначити концептуальні засади правового регулювання організації і діяльності розвідувальних органів (с. 50, 52-53, 57-58, 62-64, 67, 72-73, 76-77). В.В. Прощаєв окреслив систему демократичного контролю над діяльністю спецслужб, яка за вірним висновком дисертанта залежить від історичних умов розвитку тієї або іншої держави, її конституції й законодавчої бази, а також від традиції демократії і політичної культури, що норми права, застосовані й ефективні в одній державі, можуть виявитися менш доречними в іншій. Значна увага приділена громадському контролю за діяльністю розвідувальних органів (с. 81-83 та окремі підрозділи дисертації – 2.3, 3.1.). Відмітивши необхідність законодавчого закріплення обов'язковості такого контролю, автор акцентує увагу на необхідності досягнення «чутливого балансу між конфіденційністю і підзвітністю (с. 130 дисертації), збереження легітимності діяльності розвідувальних органів, їх підтримки з боку громадськості, електорату і платників податків як найважливіших складових для стабільного існування влади в демократичній державі, чого

можливо досягти лише за умови дотримання принципів відкритості, прозорості і гласності в діяльності всіх органів державного управління, всіх державних структур, у тому числі й спеціальних служб (с. 129-131 дисертації).

Детально розглянутоу дисертації питання про правовий статус розвідувальних органів (с. 143-144), а також про (с. 92-94) зміст та співвідношення правових категорій і понять, що відображають сферу розвідувальної діяльності (розвідка, зовнішня розвідка, розвідувальні органи, розвідувальні служби, розвідувальна діяльність, розвідувальна інформація та ін.), а також їх співвідношення із розвідувальною теорією або теорією розвідки, правильно зазначено, що вони мають свої, так звані, «корені» не лише в теорії розвідки, але й в багатьох інших науках – політології, соціології, психології, теорії права тощо. (с. 104 дисертації).

Також досліджено співвідношення розвідувальної і правоохоронної діяльності у контексті вибраної теми дисертації шляхом співставлення їх ознак, видів, особливостей нормативно-правового регулювання, принципи розвідувальної діяльності та її зміст і суб'єкти (с. 147-148 дисертації) правового регулювання в аналізованій сфері суспільних відносин, обґрунтовано доцільність існування окремої галузі права – «право національної безпеки» (с. 151 дисертації), що заслуговує підтримки і подальших наукових розробок.

У розділі другому «Формування системи конституційного та нормативного правового забезпечення діяльності розвідувальних органів» описані історія становлення розвідувальних органів країн пострадянського простору, яка безпосередньо пов'язана з діяльністю органів державної безпеки колишнього СРСР, детально розглянуті повноваження та особливості діяльності КДБ і подібних йому державних органів у країнах колишнього соціалістичного табору (с.210-232 дисертації), етапи розвитку правового регулювання діяльності розвідувальних органів після проголошення незалежності в колишніх республіках Радянського Союзу (кінець ХХ – початок ХХІ століття), надана характеристика сучасних конституційно-правових засад та принципів діяльності розвідувальних органів у порівняльно-правовому контексті з використанням законодавства колишнього СРС та сучасних України, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Казахстану. Варто погодитися з висновком дисертанта про те, що у радянський період не існувало відкритої законодавчої бази з питань організації і діяльності розвідувальних та контррозвідувальних органів, а положення конституцій та окремих законів не поширювалися на

розвідувальні органи, які діяли поза правовими приписами чинного відкритого законодавства і поза контролем, а здебільшого – всупереч йому.

Прошаєв В.В. вірно стверджує, що діяльність розвідувальних органів, як і всієї системи спеціальних служб колишнього Радянського Союзу, була вкрай політизованою, вони перебували під постійним впливом Комуністичної партії, основні керівні нормативно-правові документи потрібно було обов'язково узгоджувати з ЦК КПРС (с. 294 дисертації).

Заслуговує на увагу аналіз проблем розвідувальної діяльності та дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, зазначається, що їх обмеження можливе лише відповідно до конституції, на підставі судового рішення або у випадках, коли це спеціально визначено законом. При цьому зазначається, що діяльність органів безпеки та розвідки, методи і засоби, що застосовуються ними, не мають завдавати шкоди особі, майну громадян та організацій, а також завдавати шкоди навколишньому середовищу, а розвідувальні органи не мають права розголошувати відомості, що порочать честь, гідність чи ділову репутацію громадянина, відомості про його приватне життя (с. 283 дисертації).

Разом з тим, не можна не погодитися з дослідником, коли він зазначає: незважаючи на те, що вже діє певна кількість нормативно-правових актів, як законів, так і підзаконних актів, чинне законодавство про діяльність розвідувальних органів характеризується фрагментарністю, непорядкованістю та неуніфікованістю, що призводить до ускладнень в правозастосовній діяльності, обумовлює потребу у систематизації законодавства у сфері розвідувальної діяльності, а також в узгодженні їх з іншими приписами, що регулюють повноваження органів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності.

У розділі третьому «Еволюція конституційно-правового статусу розвідувальних органів як органів державної влади та проблеми здійснення контролю за їх діяльністю» на основі порівняльно-правового аналізу законодавства Білорусі, Казахстану, Росії, України, Грузії, Іспанії, Молдови, Туреччини, Чехії, Сербії та Великобританії (с. 313-322 дисертації) характеризуються основні терміни, функції та правова основа діяльності розвідувальних органів, принципи, методи і засоби їх роботи, а також особливості правового статусу посадових осіб розвідки та осіб, які сприяють розвідувальним органам (с.326 дисертації), проводиться детальна наукова розвідка поняття правового статусу у науці та законодавстві, проблем конституційно-правового статусу, галузевого, родового та індивідуального правового статусу.

Автор надає своє визначення правового статусу співробітника органу зовнішньої розвідки: це юридично закріплене становище (в основному, сукупність прав та обов'язків) військовослужбовців, які проходять службу за контрактом, та державних цивільних службовців і працівників, які призначені на посади військовослужбовців та які займаються спеціалізованою діяльністю, пов'язаною із функціонуванням органів зовнішньої розвідки і забезпеченням національної (державної) безпеки (с. 335 дисертації). Аналізуються питання вступу на службу в органах розвідки, соціального захисту працівників, правового становища та соціального захисту осіб, які на конфіденційній основі сприяють органам зовнішньої розвідки.

Дисертант ще раз повертається до проблем парламентського та громадського контролю та нагляду за діяльністю органів зовнішньої розвідки, підкреслюючи, що з теоретичної точки зору в сучасній демократичній державі контроль і нагляд за діяльністю будь-якого державного органу повинен здійснюватися гласно, об'єктивно, повно, прозоро і за всіма можливими формами, а представники громадськості і, навіть окремі пересічні громадяни завдяки принципу відкритості суспільства мають право знати, що робить державний орган, як він функціонує і, найголовніше, на що витрачаються гроші платників податків.

Однак справедливим є твердження Прошаєва В.В. про те, що стосовно контролю та нагляду за діяльністю спеціальних служб, особливо розвідувальних органів, цілком зрозумілими є суттєві особливості, оскільки спеціальні служби працюють таємно, а сама природа завдань змушує їх виконувати свої функції секретно: саме через цей парадокс (захист відкритого суспільства здійснюється таємними засобами) спецслужби й органи безпеки мають стати об'єктом демократичного цивільного контролю і нагляду (с. 348 дисертації). Автор детально аналізує ці особливості розвідувальної діяльності і приходить до висновку, що контроль за діяльністю розвідувальних органів з боку громадянського суспільства має свої особливості, він суттєво доповнює інші види контролю, але навіть завдяки існуючій всеохоплюючій правовій основі діяльності розвідувальних служб і добре розробленій правовій основі здійснення стосовно них контролю, – все це не може вважатися панацеєю вирішення усіх проблем: дисертант твердить, що основними гарантами демократичних цінностей є засоби масової інформації і суспільна думка при наявності політичної правової культури, однак сучасна історія насичена прикладами держав, у яких права людини були повністю знехтувані в той час, як ці ж держави приймали найдемократичніші конституції та підписували такого ж характеру

договори (с. 347 дисертації).

Така постановка питання детермінована нинішніми умовами формування в Україні громадянського суспільства, будівництва правової держави, що супроводжується серйозними змінами в національному праві, у результаті чого виникла необхідність наукової оцінки процесів розвитку права і правової науки, інституційного забезпечення виконання державою своїх функцій.

Погодимось також з висновком Прошаєва В.В. про конкретизацію наглядових повноважень органів прокуратури щодо розвідувальних органів, а також про те, що законодавці встановили правовий статус та соціальний захист співробітників органів зовнішньої розвідки лише в загальних рисах, не повністю, без конкретного посилання на чинні нормативно-правові акти, дуже стисло визначили правовими приписами питання контролю та нагляду за органами зовнішньої розвідки, а також із пропозицією враховувати тут Рекомендації Ради Європи № 1713 (2005), у яких вказано, що демократичний контроль передбачає низку специфічних засобів, спрямованих на посилення політичної підзвітності та прозорості сектора безпеки, що включає конституційні засади, юридичні норми, інституційне та адміністративне забезпечення, а також більш широкий спектр діяльності, спрямованої на зміцнення добрих стосунків між різними секторами блоку безпеки – з одного боку, політичні повноваження (виконавчі, законодавчі і юридичні) і повноваження представників громадянського суспільства (неурядові організації, ЗМІ, політичні партії тощо), з другого боку (с. 363 дисертації).

У розділі четвертому «Оперативно-розшукове законодавство в розвідувальній діяльності та проблеми дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина» досліджується співвідношення оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності. Автор відносить розвідувальну, оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність до професійної розшукової діяльності виходячи з їх єдиного «ядра» - агентурного методу, розглядає проблеми визначення змісту, принципів та особливостей цих трьох видів діяльності, які висвітлені у юридичній та спеціальній професійній літературі, а також визначені законодавством ряду країн, порівнює ці підходи, коментує наукові та нормативні визначення розшукової діяльності, розвідувальної інформації, розвідувальної роботи, розвідувального циклу.

На особливу увагу заслуговує коментар компетенції підрозділів розвідки, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, їх нормативно-правового закріплення, оскільки органи зовнішньої розвідки, в основному, вирішують свої завдання за кордоном, тобто реалізують надані їм

повноваження у різних видах правозастосовних дій за межами національної території, у зв'язку із чим виникає дуже серйозна проблема у застосуванні норм права представниками розвідки у часі, просторі і за колом осіб.

Погодимось, що зібраний автором законодавчий матеріал з міжнародного, дипломатичного, кримінально-процесуального права та проаналізовані наукові джерела дають підстави стверджувати, що без знання та чіткого уявлення категорії «територія дипломатичного представництва та консульської установи України за кордоном» неможливо якісно і повно провести процесуальні дії відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства України, виконати завдання кримінального провадження, а саме: захистити людину, особу, суспільство і державу за кордоном на території дипломатичних представництв та консульських установ України від кримінального злочину, забезпечити права, свободи і законні інтереси учасників кримінального провадження, швидко, повно та неупереджено провести процесуальні дії з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (с. 407 дисертації).

На цій території службові особи (глави дипломатичних представництв чи консульських установ, а також призначені ними члени дипломатичного персоналу) уповноважені провадити процесуальні дії, якщо на ній скоєно кримінальне правопорушення або виявлено ознаки такого правопорушення. Дисертант надає ряд практичних рекомендацій, які можуть бути використані у роботі, як наприклад: цілком правомірно здійснювати оперативно-розшукові заходи згідно з положенням оперативно-розшукового законодавства, а суб'єкти цієї діяльності відповідно до українського законодавства у разі вчинення на території дипломатичного представництва чи консульської установи за кордоном кримінальних правопорушень мають всі повноваження щодо попередження, виявлення і документування цих правопорушень; як суб'єкти оперативно-розшукової діяльності співробітники розвідувальних органів мають законні підстави для здійснення на цій території оперативно-розшукових заходів (с. 427 дисертації).

Викликає значний інтерес аналіз можливостей здійснення діяльності співробітниками зовнішньої розвідки, їх імунітету та проведення ними процесуальних дій на географічній території інших держав з використанням приміщень дипломатичних представництв і посольств України як суверенної території нашої держави, а також проблем дотримання конституційних прав

та свобод людини і громадянина під час застосування розвідувальними органами положень оперативно-розшукового законодавства.

У п'ятому розділі «Концептуально-методологічні засади удосконалення конституційного і законодавчого забезпечення діяльності розвідувальних органів в Україні» дослідник приходять до висновку, що прийняті в останні роки державами чергові концепції, доктрини, стратегії тощо у сфері національної безпеки яскраво свідчать: основний шлях розбудови національних органів зовнішньої розвідки ще попереду. Так, тільки в Україні в останні чотири роки було прийнято низку основоположних нормативно-правових документів (Стратегія національної безпеки України, нова редакція Воєнної доктрини, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма на 2016 – 2010 роки та Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік, в яких наголошується на важливості створення ефективного сектору безпеки і оборони, необхідності вирішити цілу програму реформування та розвитку розвідувальних органів на основі принципів верховенства права, патріотизму, компетентності, департизації, доцільної демілітаризації, координації та взаємодії, розподілу завдань і усунення дублювання функцій, демократичного цивільного контролю та прозорості (с. 441 дисертації).

В.В. Прошаєв відзначає посилення взаємозв'язку між розвідкою і політикою (с. 444 дисертації), описує досвід оцінки спрямованості діяльності розвідки незалежними міжнародними організаціями, наприклад, такими, як Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (Швейцарія), Центр з прав людини Даремського університету (Велика Британія), Норвезький парламентський комітет з контролю над діяльністю спецслужб. Дисертант пропонує законодавцям прописувати у нормативно-правових актах випадки та механізми реагування керівництвом держав на можливі негативні оцінки з боку таких сил та організацій стосовно діяльності національних розвідувальних структур.

Оскільки у боротьбі з тероризмом та проявами транскордонної організованої злочинності розвідувальні органи багатьох розвинутих країн чудово довели свою ефективність поряд із правоохоронними та контррозвідувальними органами, а в окремих випадках стали їх значно перевершувати, автор пропонує розширення їх компетенції щодо вирішення суто правоохоронних питань за допомогою оперативно-розшукового законодавства, можливість переходу від участі в боротьбі з міжнародним тероризмом до безпосередньої боротьби з ним (с. 447 дисертації).

Значний інтерес становить розгляд досвіду провідних держав світу у правовому регулюванні діяльності розвідувальних органів. Наприклад, йдеться про те, що вперше у світовій практиці в США було здійснено правову регламентацію таємних операцій, які тепер законодавець називає акцією уряду США, що провадиться з метою здійснення впливу на політичне, економічне або військовий стан за межами території Сполучених Штатів Америки.

Окрім пропозицій щодо змін у спеціальному законодавстві автор також розглядає шляхи удосконалення конституційного законодавства України у сфері розвідувальної діяльності.

Роботу вирізняє новаторський підхід до дослідження закономірностей правового статусу та правового регулювання розвідувальної діяльності, особливостей діяльності співробітників цих служб. В цілому висновки В.В. Прошаєва є обґрунтованими та достовірними, що вказує на достатній рівень теоретичної підготовки дисертанта, обізнаність із практичним аспектом досліджуваної проблематики, глибину творчого пошуку.

Наукова розвідка В.В. Прошаєва являє собою монографічну роботу зі всіма необхідними ознаками: чіткою і системною теоретико-методологічною базою, конструктивною критикою наукових позицій дослідників, ґрунтовним аналізом законодавства і правової реальності.

Результати дослідження здобувача збагачують юридичну науку і будуть корисними для юристів-практиків, викладачів та здобувачів освіти закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Правознавство» та науково-теоретичну і спеціальну підготовку співробітників розвідувальних органів, а також працівників цих органів, політиків і державних діячів, працівників органів державної влади і місцевого самоврядування, дипломатичного корпусу.

Водночас, поряд із загальною позитивною оцінкою, слід висловити деякі зауваження і побажання щодо окремих положень дослідження. Зокрема:

1. Автор обійшов увагою проблеми інформаційної безпеки, тільки позначивши наявність цієї проблеми, яка тим не менш розглядається нами як окрема функція сучасної держави, її реалізація потребує відповідного інституційного забезпечення, а в зв'язку порушенням територіальної цілісності України в результаті захоплення Криму, ведення воєнних дій проти України у Луганській і Донецькій областях, інформаційної антиукраїнської війни як складової гібридної війни проти України питання розвідувальної діяльності у цій сфері, удосконалення її правового, організаційного та фінансового забезпечення набувають особливої ваги.

2. Погоджуючись з думкою дисертанта про важливість судового контролю над розвідувальною діяльністю, вважаємо дискусійним його твердження про те, що контроль судової гілки влади має домінувати над всіма іншими видами контролю (с. 48 дисертації), оскільки це суперечить конституційному принципу поділу влади в Україні, сформульованих у рішеннях Європейського суду з прав людини вимогах щодо балансів і противаг у функціонуванні гілок влади, який згадується у дисертації, а також, на нашу думку, не вписується у модель побудованої в Україні ліберальної держави, у якій відповідно до статті 19 Конституції України органи державної влади і місцевого самоврядування діють у межах і у спосіб, визначений Конституцією і законами України. Звідси, контроль за розвідувальними органами має поєднувати як участь органів законодавчої і виконавчої влади, так і участь органів правосуддя і інститутів громадянського суспільства, що представляють суверена – Український народ, який є єдиним джерелом влади, але також і суб'єктом влади.

3. Викликає сумніви доцільність та переконливість запропонованого у тексті авторського бачення періодизації процесу становлення та розвитку інституту конституційно-правового регулювання діяльності розвідувальних органів країн, що не мали законодавства про розвідку, але почали його створювати після проголошення незалежності.

4. Не дивлячись на те, що нагромаджений у дослідженні матеріал слід розглядати як значимий доробок, який варто використовувати у практиці роботи розвідувальних органів та організації зовнішньополітичної діяльності в Україні, дисертація містить багато описових положень, цитувань нормативно-правового матеріалу, щоби більше характерно для аналітично-довідкової літератури, виклади законодавства у зв'язку з цим не завжди супроводжуються відповідними науково-методологічним аналізом та авторськими коментарями.

5. У роботі зустрічаються повтори, про що пише і сам автор, розкриваючи додатково ті чи інші проблеми конституційно-правового забезпечення розвідувальної діяльності, зокрема у підрозділах 1.2., 2.3., 3.1., про що варто окремо сказати та аргументувати відповідний підхід на публічному захисті дисертації.

Зазначені зауваження здебільшого носять дискусійний характер або ж вимагають додаткової теоретичної аргументації під час публічного захисту дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів цього дослідження.

Отже, дисертація Прошаєва Володимира Володимировича «Розвідувальні органи в системі державної влади: конституційно-правове

дослідження», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, є завершеною науково-дослідною роботою, що спрямована на розв'язання важливої теоретичної і практичної проблеми, пов'язаної з розробкою науково-обґрунтованої концепції вдосконалення конституційно-правового регулювання діяльності розвідувальних органів, і має суттєве значення для юридичної науки.

Вважаю, що рецензована праця за своїм змістом та обсягом відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами, а її автор – Прощаєв Володимир Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
академік Національної
академії правових наук України

В. В. Костицький

ПЛАННС ЗАСТІЖУП
ВНЕШНІЙ СЕКРЕТАР НАДЧ
КАРАУЛЬНА Н. В.
46.05 2020